מדרש אגדה — חיי שרה

ויהיו חיי שרה. למה אמר ויהיו חיי שרה, אלא מלמד שלא היה לה לחיות משנולד יצחק אלא מנין ויהיו בגימטריא. מיכאן כל מי שאין לו בנים אין לו חיות, ולא עוד אלא שהוא חשוב כמת, שנאמר הבה לי בנים וגו' (בראשית ל א): ד"א ויהיו חיי שרה וגו'. בת מאה שנים כבת עשרים לחטא, ובת עשרים כבת שבע ליופי, ולכך אמר מאה ועשרים שנה ושבע שנה: ד"א ויהיו חיי שרה. למה נסמכה פרשה זו למעלה שנאמר הנה ילדה מלכה, זה שאמר החכם וזרח השמש ובא השמש (קהלת א ה), שזרחה שמשה של רבקה קודם מיתת שרה אמנו: ד"א ויהיו חיי שרה וגו'. לכך נמנו שנותיה של שרה, להגיד כי בזכות שרה שחייתה מאה ועשרים ושבע שנה תמלוך אסתר על קכ"ז מדינות: ד"א ויהיו חיי שרה. למה הסמיך מיתת שרה אחר עקידת יצחק, לומר כשבא אברהם מהר המוריה מצא שרה שמתה על דברי שטן, ולכך מריעין בראש השנה כדי שיהיה להם מיתת שרה כפרה, לפי שתרועה היא גינוח ויילל: בקרית ארבע. על שהיתה לארבעה בעלים: ד"א שבה נקברו ארבעה זוגות, אדם וחוה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה: היא חברון. על שם אותו חבר שקנה את המערה והוא אברהם: ויקם אברהם. שקם מאבלו: וידבר אל בני חת. אין וידבר אלא לשון תפלה שאברהם היה אבל, ומצינו שהאבל פטור מן התפלה ומכל המצות: גר ותושב. אמר להם אם תרצו אהיה כגר, ואם לאו אהיה כתושב: נשיא אלהים אתה בתוכינו. אמר לו מלך אתה עלינו, ואלהים אתה לנו, מיכאן אתה למד שהקדימוהו למלך, אמר להם אברהם העולם אינו חסר ממלכו ולא מאלוהו: וישתחו לעם הארץ. מיכאן שמודים על בשורה טובה: ועפרון ישב. ישב חסר וי"ו, אותה שעה הקדימוהו למלך, כששמעו לאברהם הוא אומר ופגעו לי בעפרון בן צחר, שלא יהא גדול כאברהם קונה מאיש קטן. ומנין היה יודע אברהם למערה, מן הבקר שרץ ונכנס לשם: ארבע מאות שקל. אמר הארץ היא שווה ארבע מאות קנטרין של כסף, ואותם בעיני אינם חשובים לכלום באהבתך וקבור מתך, ועל זה נאמר ביני שאני אומר אתננה לך: קח ממני. אם תרצה קח נא במתנה, ואם לאו אלא שתרצה לקנותה כך היא דמיה וכששמע אברהם כי כך היתה תשובות עפרון שאמר כך היא דמי השדה, לא פחות ולא יותר, מיד הקב"ה ריחם על אברהם ושקל הכסף שאמר עפרון ונתנו לו, שנאמר וישמע אברהם אל עפרון וישקול אברהם לעפרון, כך אמרו חכמים כל שקלים האמורים בתורה סלעים, חוץ מזה שהם קנטרין, וכך אמרו חכמינו ז"ל כל עפרון שבפרשה זו מלא חוץ מן וישמע אברהם אל עפרן, וישקול אברהם לעפרן שהוא חסר וי"ו, ולמה מפני שהיה אברהם שוקל את הכסף לעפרון, ועפרון היה גונב הכספים, ולפיכך חסר וי"ו: עובר לסוחר. שנתן לו ממון שבכל הממון היו הסוחרים מוליכים אותו, ולא היה חסר מדמיו פרוטה: ויקם שדה עפרון. תקומה היתה לו שיצאה מיד הדיוט ובאה ליד מלך: ד"א ויקם שדה עפרון. שהיה גבוה מן הקרקע שהיה סביביו כמו חצי אמה, כדי שיהיה היכירא משאר השדות: עפרן חסר ו' לפי שלקח מאברהם כל אותם הקנטרין, ועליו נאמר נבהל להון איש רע עין ולא ידע כי חסר יבואנו (משלי כח כב), שנחסר אות אחת משמו: לאברהם למקנה. שעשה לו שטר וחתמו מבני חת את השטר שכתב אברהם שלא יהיו בניו יורשין יבוס, שנמר ויאמרו (אנשי) [יושבי] יבוס (אַל דוד אל) [לדוד לא] תבוא הנה (דה"א יא ה), מפני השבועה שעשה להם אברהם וחתמו השבועה בצלמון נח שת. ח' פעמים כתובים בני חת בזו הפרשה, ולמה מפני החסד שעשו עם אברהם, ולכך נקרא חת ח' פעמים: בכל באי שער עירו. מלמד שישבו כולם באבילות בעד הצדקת:

ואברהם זקן בא בימים. זקן זה קנה חכמה: בא בימים. שהטעימו הקב"ה מעין העוה"ב, והם ג' שטעמו מעין העוה"ב, ואלו הם אברהם ויצחק ויעקב, באברהם נאמר וה' ברך את אברהם בכל, ביצחק נאמר ואוכל מכל, (בראשית כז לג), וביעקב נאמר וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך (שם כח כב): ד"א וכי יש לי כל (שם לג יא): זקן ביתו. זקן זיו איקיונין של אברהם דומה לאליעזר: המושל בכל אשר לו. המושל בתורת רבו: שים נא ידך תחת ירכי. שכל הנשבעין צריכין לאחוז חפץ בידם, ומהו הדבר שאמר אברהם לאליעזר שישבע לו במילה, ולמה השביעו במילה , מפני שנצטער במילה הרבה. כתוב אחד אומר ואשביעך בה' אלהי השמים ואלהי הארץ (פסוק ג) וכתוב אחד אומר אלהי השמים (פסוק ז), ולא אמר אלהי הארץ ומפני מה זכר בפסוק אחד אלהי הארץ, ובפסוק אחד לא אמר אלהי הארץ, אלא שאברהם העמיד פונדק ועשה לכל שיכירו להקב"ה, ולמה כן אלא אמר אברהם כי בעת שלקחני מבית אבי לא היה אלא אלהי השמים שלא היה אחד בארץ שיכירנו, אבל עכשיו הוא אלהי הארץ, לפי שאברהם העמיד פונדק ועשה הכל שיכירו להקב"ה, וכן הוא אומר ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב ה), ואומר ויקרא שם בשם ה' אל עולם (שם כא לג): וכל טוב אדניו בידו. שנתן אברהם ליצחק את כל אשר לו בשטר, ולקח השטר בידו כדי שיראה להם: ויקח וילך אל ארם נהרים וגו'. שלשה קפצה להם הדרך, אלו הם אליעזר ויעקב ואבישי: ואמרה שתה. ולמה אמר אליעזר זה התנאי, כענין הזה אשר הוכיח ה' לבן אדני, לפי שהוא יודע אם אמרה כן היא תהיה צדקת, ותהיה אוהבת לשמש את האורחים כשהם שהיו עושים אברהם ושרה: והנה רבקה יוצאת. בת מלכים יוצאת בשביל תפלתו של אליעזר. ארבעה שאלו [שלא] כהוגן, שלשה נענו ואחד לא נענה, אליעזר עבד אברהם אמר והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך (פסוק יד) יכול ממזרת או נתינה או שפחה, נזדמנה לו רבקה. שאול אמר [והיה האיש] אשר (יכה הפלישתי) [יכנו] יעשרנו המלך עושר גדול (ובתו) [ואת בתו] יתן לו (לאשה) (שם יז כה), יכול גוי או עבד או נתין, נזדמן לו דוד בן ישי. כלב אמר איש אשר יכה את קרית ספר ולכדה ונתתי לו את עכסה בתו (לו) לאשה (שופטים א יב). נזדמן לו עתניאל. יפתח אמר והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי והעליתיו לה' לעולה (שופטים טו לא), יכול חזיר או חמור או סוס והיה מקריבו, נזדמנה לו בתו, שאינה ראויה לנדור, עד שידע הנודר היאך ידור: והנערה טובת מראה מאד בתולה. ממקום בתולים: ואיש לא ידעה. שלא כדרכה: הגמיאיני נא מעט מים מכדך. גמיעה אחת אמר, ושתה גמיעות הרבה: והאיש משתאה לה. היה שותק לפי שלא היה יודע אם אותה אשה שאמרה לו גם לגמליך אשאב אם היא ממשפחת אברהם, ועל זה נפלה מחשבה בלבו, לכך נאמר מחריש מסתכל היה בה: ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו. עד שלא שאל אותה נתן בקע והצמידים לפי שבטח על זכותו של אברהם שאמר לו הוא ישלח מלאכו (בראשית כד ז): נזם זהב. הוא היה קידושין: ושני צמידים על ידיה. שהם מאתים וחמשים, המאתים כנגד כתובת בתולות, והחמשים תוספת: ד"א בקע משקלו. כנגד בקע לגלגלת: ושני צמידים על ידיה. כנגד שני לוחות אבנים: מקום לנו ללין. לינה אחת: גם מקום ללון. לינות הרבה: וירץ לבן אל האיש. כשראה הנזם והצמידים על ידי אחותו חשב שפסלה, ורץ לשם להרגו, וכשראה גבורתו של אליעזר שלקח עשרה גמלים בידו אחת

והעבירן במים, חזר לאחוריו ושאל לאחותו למה נתן לך הנזם והצמידים: ויאמר בוא ברוך ה' למה תעמוד בחוץ. ולפי שהוא פתח בברוך, לכך זכה ויצא מכלל ארור ונכנס לכלל ברוך: ואנכי פניתי הבית. פניתי אותו מע"ז: ותגד לבית אמה. לפי שדרכן של נערות אינן מגלות ענייניהם אלא לאמותיהם: ויפתח הגמלים. שהיו זמומים שלא יאכל מגזל, וכשהיו בבית פתח פיהם שהסיר זממם מעליהם: ורגלי האנשים. מלאכים שהיו אתו להצליח דרכו: ויישם לפניו לאכול. ששם לפניו סם המות: ויאמר עבד אברהם אנכי. וכמה היא שיחתן של עבדי אבות חביבה מגופי תורה, שהדם של שרץ טמא הוא מגופה של תורה ואין טמא מפורש אלא מרבינן מהקרא וזה לכם הטמא (ויקרא יא ט), ואלו שיחתן של עבדי אבות כתובה בתורה: ואבא היום אל העין. מיכאן שקפצה לו הארץ והגיד להם כח הקפיצה: ואשאל אותה. מיכאן למדנו שצריך אדם לשאול אחרי אחיה של כלה ואחרי קרוביה: ד"א ואשאל אותה וגו'. לא אמר להם שנתן לה הנזם והצמידים קודם שאלה, שאם יאמר כן היו אומרים מנין היית יודע אם ממשפחת אברהם היא, ואלמלא אם היתה ממזרת או שפחה היתה לוקח אותה ליצחק: ואפנה על ימין או על שמאל. על ימין לזרע של ישמעאל, או על שמאל לזרעו של לוט, שנאמר עליו אם הימין ואשמאילה (בראשית יג ט): ד"א זה לוט שבעבורו רדפתי עם אדוני אחרי המלכים, שנאמר אשר משמאל לדמשק (שם יד טו): מה' יצא הדבר. ממה שקפצה לך הארץ, ועוד שבא לך התנאי אשר אמרת לכך לא נוכל דבר אליך וגו', מכאן ארו חכמינו ז"ל מה' אשה לאיש, ודבר זה כתוב בתורה, שנאמר מה' יצא הדבר: ועוד משולש בנביאים וכתובים, בנביאים (והם) [ואביו ואמו] לא ידעו כי מה' היא (שופטים ד ד), בכתובת ומה' אשה משכלת (משלי יד ד): ומגדנות נתן לאחיה ולאמה. מיני מגדים הוציא ונתן להם: אחיה ואמה. והיכן היה בתואל, אמרו עליו שאותו המלאך שאמר אברהם לאליעזר הוא ישלח מלאכו, החליף הקערה שהיה בה סם המות לפני אליעזר ונתנה לפני בתואל ואכלה ומת. ויש אומרים שמלאך נגפו, לפי שכל בתולה שהיתה נישאת באותו מקום, היה בתואל שוכב עמה תחלה, וכדי שלא ישכב עם בתו, בא המלאך ונגפו: ד"א שאמרו אנשי מקומו עכשיו נראה מה יעשה בבתו, אם שוכב עם בתו כשאר הבנות כאשר שוכב עם בנותינו מוטב, ואם לאו נהרוג אותו וכל אשר לו נגפו המלאך על זה באותו לילה, ולכך נקרא שמו בתואל שהיה שוכב עם הבתולה תחלה: ימים. שנה: עשור. עשרה חדשים. לפי ששנינו נותנין לבתולה שנים עשר חדש לפרנס את עצמה. ימים שנה שלימה של שנים עשר חדש שלימים, שנאמר ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה כט), וכמו מימים ימימה (ש"א א ג). או עשור. יום אחד בסוף חדש ראשון, ויום אחד בתחלת חודש אחרון, ועשרה חדשים שלימים באמצע, חשבם לשנה תמימה: וה' הצליח דרכי. בקפיצה, וכל מה ששאר הכל בא לו: ויאמרו נקרא לנערה. כתיב לנער חסר ה' לפי שהיתה בוגרת: ותאמר אלך. בעל כרחם, מיכאן שאין משיאין את האשה אלא מדעתה: את היי לאלפי רבבה. אלה אלופי עשו: רבבה. נשיאי ישראל, כדמתרגמינן רברביא: וירש זרעך וגו'. פיהם הכשילם, שמי היה שונאיהם של ישראל אלא הארמים, כשם שאתה מוצא בכל יום: ותלכנה אחרי האיש. מיכאן שאין רשות לזכר ללכת אחרי האשה, אלא הזכר ילך ראשון והנקיבה אחריו שלא יהרהר עליה: ויצחק בא. מהר המוריה: באר לחי ראי. שאל יצחק להביא הגר לאביו אחרי שמתה אמו, שעליה נאמר ותקרא שם המקום באר לחי ראי (בראשית טז יד): ויצא יצחק לשוח בשדה. האבות תקנו שלשה תפלות, אברהם תיקן תפלת שחרית, שנאמר וישכם אברהם בבקר (בראשי' יט כז). ויצחק תיקן תפלת מנחה, שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה (שם כד סג), ואין לשוח אלא תפלה, שנאמר תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו (תהלים קב א). יעקב תיקן תפלת ערבית, שנאמר ויפגע במקום (בראשית כח יא), ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר ואתה אל תתפלל וגו' [ואל תפגע בו] (ירמי' ז טז): ותפל מעל הגמל. נפילה ממש, ובאותה נפילה איבדה בתוליה. הרהרה שראתה בעלה ולפיכך נפלה: האהלה שרה אמו. שמצאה כשרה כאמו, ואמרו חז"ל כי על שרה שהיה ענן קשור על אוהלה, וכשהיתה מדלקת נירות בערב שבת, היו הנרות דולקות עד מוצאי שבת, וכן רבקה, וכסה הענן לאהל שרה, כשמתה שרה נסתלק הענן וכשבאתה רבקה חזר הענן, וכשם שהיתה שרה זהירה בשלשה מצות שהאשה חייבת בהם, נדה וחלה והדלקת הנר, כך היתה רבקה זהירה: וינחם יצחק אחרי אמו. כל זמן שאמו של אדם בחייה אהבתו הולכת עם אמו, מתה אמו אהבתו הולכת לאשתו. ויש אומרים שלא מצאה בתולה שחשד באליעזר, אמרה רבקה חלילה שלא שכב עמי אליעזר, אבל מפני הנפילה שנפלתי אבדתי בתולתי, ונקום ונלך למקום ההוא שנפלתי, ואולי יעשה ה' נס ותמצא שם דם בתולים, וכן עשו, הלכו ומצאו הדם על עץ אחד, והיתה מוכת עץ, והדם היה גבריאל שומרו שלא יאכל ממנו לא עוף ולא חיה, ולפי שחשד לאליעזר על חנם, והוא עשה שליחות אברהם באמונה, זכה שיכנס לגן עדן חי:

ויוסף אברהם ויקח אשה. כל מקום שנאמר ויוסף היה שם תוספת, שמתחלה נולדו לו שני בנים ישמעאל ויצחק, וכאן נולדו לו ארבעה בנים: ושמה קטורה. למה נקרא שמה קטורה, שנעשית כריח הקטורות, ד"א שנקטרה בטהרה, שלא בא אדם אחר עליה מעולם, ומצאה אברהם קשורה, לכך נקראת קטורה: ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק. זו הבכורה: ד"א מה נתן לו בירכו, לכך נאמר ויתן: ויוסף אברהם. ולמה נסמכה פרשה זו למעלה, לומר לך שאם יש לאדם בן גדול צריך שישאנו תחלה, ואחר כך ישא הוא אשה: ויתן אברהם וגו'. לפי שאמר לו הקב"ה כי ביצחק יקרא לך זרע (בראשית כא יב), לכך נתן לו כל אשר לו: נתן אברהם מתנות. שמסר להם שם טומאה: מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנה. והיה דומה לבן ע', ולמה גרע לו ה' שנים, כנגד חמשה עבירות שעשה עשו, גנב ובא על נערה המאורשה, והרג את הנפש, וכפר בעיקר, וביזה את הבכורה, אמר הקב"ה אני אמרתי לו תקבר בשיבה טובה, לכך גרע לו שני חייו, כדי שלא יראה רשעו: ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו. מלמד שעשה ישמעאל תשובה, שהרי היה ישמעאל בכור והנהיג יצחק לפניו, לפי שהיה יודע בו שהוא צדיק ממנו, אבל עשו לא עשה תשובה, שהרי לא נאמר ויקברו אותו עשו ויעקב בניו: ויהי אחרי מות אברהם ויברך וגו'. והניח לישמעאל, ולמה מפני שביצחק יקרא לך זרע, ובחייו לא רצה אברהם לברך את יצחק מפני ישמעאל, אמר אחר מיתתו יברך הקב"ה לכל מי שירצה, אעפ"י שהיה ישמעאל בכור לא רצה לברכו אלא לאחר מיתתו בירך הקב"ה את יצחק: וישב יצחק עם באר לחי ראי. ישב עם הגר אלמנת אביו שאמרה באר לחי ראי לחיי העולמים: ואלה שני חיי ישמעאל מאת שנה וגו'. ולמה נכתבו שני חייו, כדי שנדע בו כמה שנים היה יעקב כשנתברך מאביו: ויגוע וימת. כל מקום שנאמר גויה צדיק היה: על פני כל אחיו נפל. נצח אותם והיו לו לעזרה כתוב אחד אומר ישכון (בראשית טז יב), וכתוב אחד אומר נפל, עד שלא פשט ידו בבית המקדש ישכון, לאחר שפשט ידו בבית נפל, השם יפילהו בקרוב אמן: